

Knjižarska klasifikacija: primjeri i kriteriji klasifikacije hrvatskih knjižara u prodajnim katalogima i popisima knjiga s početka 20. stoljeća

Nada Topić, ntop@net.hr

Sveučilište u Zadru, Poslijediplomski studij Društvo znanja i prijenos informacija

Libellarium, IV, 2 (2011): 121 - 145.

UDK: 017.4:005''19''(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Cilj je rada istražiti načine knjižarske (prodajne) klasifikacije hrvatskih knjižara s početka 20. stoljeća. Sadržajnom analizom 17 prodajnih popisa/kataloga knjiga iz Dubrovnika, Splita, Zadra, Karlovca, Zagreba i Osijeka rekonstruirana je klasifikacijska struktura i utvrđeni su kriteriji prema kojima je početkom 20. st. klasificirana knjižarska ponuda.

Provedenom analizom utvrđeni su sljedeći kriteriji knjižarske klasifikacije: tema/sadržaj, oblik/vrsta djela, vrsta građe, žanr, jezik, namjena, nakladnički niz, izdavač, vrijeme izdavanja (*novo* izdanje), vrijeme objave/nabave, specifični interesi kupaca, broj, pismo i autor. Redosljed nizanja unutar pojedinih kategorija u većini je slučajeva abecedni, a zatim numerički ili redosljedom objavljivanja.

Za razliku od knjižnične klasifikacije i klasifikacijskih sustava općenito, problematika knjižarske klasifikacije slabo je zastupljena u postojećoj literaturi. Istraživanja koja se bave poviješću knjižarstva, ukoliko i donose načine klasifikacije knjižarske ponude, ostaju na deskriptivnoj razini bez dublje analize kriterija ili mogućih uzroka takve klasifikacije. Doprinos rada stoga je detaljna analiza većeg uzorka knjižarskih prodajnih kataloga, ali i pokušaj rasvjetljavanja kriterija i povoda stvaranja sustava knjižarske klasifikacije u definiranom povijesnom vremenskom i prostornom kontekstu.

KLJUČNE RIJEČI: knjižarska klasifikacija, knjižarski katalogi, Nakladna knjižara Jadran, Knjižara Morpurgo, Hrvatska knjižarnica u Zadru, Knjižarnica Vjekoslava Göszla, Knjižara Zabavne biblioteke, Knjižara i papirnica Srećko Hofman, Antikvarijat Mirko Brayer, Knjižara L. Reich, Knjižara S. Kugli, Hrvatski štamparski zavod d.d. Podružnica Osijek.

Uvod

Iako po svojim obilježjima pripadaju efemernoj građi, knjižarski su katalozi¹ neizmerno vrijedan izvor informacija za proučavanje povijesti knjižarstva, tiskarstva, knjige i čitanja. Prvi tiskani katalozi knjiga u Europi javljaju se već u 15. stoljeću, tj. neposredno nakon izuma tiskarskog stroja, a u Hrvatskoj u 18. stoljeću. Međutim naslove hrvatskih knjiga i autora možemo pronaći i u stranim katalozima, posebno talijanskim, već ranije (Stipčević 2008: 79). Osim što su bili jedan od najvažnijih načina obavještanja kupaca o ponudi knjiga u knjižarama, knjižarski katalozi nudili su i niz dodatnih informacija, i to kako bibliografskih tako i onih koji se tiču cijene knjige, načina plaćanja, naručivanja i sl. Pojavom i razvojem novinstva u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća, knjižari osim tiskanih kataloga pronalaze i nove načine oglašavanja svoje ponude, i to najčešće putem oglasa u novinama i časopisima, ali to nije smanjilo produkciju knjižarskih kataloga. Naprotiv, posebice početak 20. stoljeća vrijeme je izrazito bogate literarne knjižarske ponude, a knjižari nerijetko objavljuju ne samo popise i kataloge novih knjiga nego i onih rijetkih, antikvarnih knjiga ili knjiga koje imaju u skladištu. Porast korpusa literature u knjižarama zahtijevao je i njezinu podjelu/klasifikaciju te abecedno popisivanje naslova odnosno prezimena autora više nije bilo dostatno za snalaženje u katalogu. Kako bi se kupcima olakšalo pregledavanje kataloga, literatura je sve češće dijeljena prema različitim kriterijima na zasebna šira ili uža područja odnosno kategorije.

Iako su prepoznati kao važan povijesni izvor, knjižarski katalozi intenzivnije su korišteni tek u dva hrvatska rada koji se bave poviješću knjige i čitanja. Marijana Tomić na primjeru kataloga Novoselske knjižare u Zagrebu istraživala je povijest knjige i čitanja na prijelazu 18. u 19. stoljeće na području Zagreba polazeći od pretpostavke da je knjižarska ponuda odražavala zahtjeve čitatelja, kao i kulturno i intelektualno ozračje (Tomić 2008). Jasna Tingle istraživala je mogućnost koju knjižarski katalozi pružaju u proučavanju specifične teme kao što je trgovina francuskim knjigama u Zagrebu krajem 18. i početkom 19. stoljeća (Tingle 2010). U oba rada koristi se slična metodologija: sadržajna, jezična i žanrovska analiza popisanih naslova. Knjižarska klasifikacija spominje se sporadično u opisu strukture kataloga koji se istražuju.

Ovim se radom želi istražiti knjižarska klasifikacija hrvatskih knjižara s početka 20. stoljeća, dakle u razdoblju vrlo razvijene knjižarske djelatnosti u svim dijelovima Hrvatske. Vrijeme je to kada se osnivaju prva knjižarska društva, pišu se pravilnici društava, a u Zagrebu se pokreće list Kluba knjižara „Knjižarstvo“ (1925. – 1932.) (Matičević 2010: 7). Korpus literature u knjižarama se povećava, a osim knjiga i časopisa knjižare nude i školski pribor te druge uredske potrepštine. Pa iako ne možemo znati kako je roba bila

1 Prve popise knjiga objavljivali su zapravo tiskari koji su ujedno često bili i izdavači i distributeri knjiga, ali ovdje se ipak koristi termin *knjižarski* jer će se u nastavku govoriti o katalozima i popisima knjižara i antikvara (od kojih su neki bili i tiskari i nakladnici).

složena i izložena u samim knjižarama, tiskani katalozi i popisi knjiga pružaju uvid u načine na koji su knjižari klasificirali ponudu.

U prvom dijelu rada prikazat će se dosadašnje spoznaje o knjižarskoj klasifikaciji općenito², a u drugom će se dijelu sadržajnom analizom 17 kataloga hrvatskih knjižara iz Dubrovnika, Splita, Zadra, Karlovca, Zagreba i Osijeka³ prikazati načini i kriteriji klasifikacije knjižarske ponude u svakom pojedinom katalogu.

1. Knjižarska klasifikacija

U najstarijim tiskanim katalozima/popisima knjiga literatura je bila popisana abecednim redoslijedom naslova odnosno prezimena autora. Prvo su navedene knjige na latinskom, a zatim na nacionalnom jeziku. Ukoliko je postojala sadržajna podjela literature, ona je pratila osnovnu srednjovjekovnu podjelu znanosti (teologija, pravo, medicina i filologija) (Dular 2000: 16). Razvoj znanosti utjecao je na knjižnu proizvodnju, tako da posebno od 15. do 18. stoljeća jača interes za sve raznolikijom literaturom iz područja astronomije, povijesti, geografije, popularnih znanstvenih otkrića i sl. Također, pišu se i čitaju romani, novele, pjesme, drame, biografije, putopisi, ali i kalendari i almanasi te mnoge praktične knjige i priručnici. „Promjene u strukturi tiskanog knjižnog fonda vjerno odražavaju promjene što su u renesansi i susljednim stoljećima nastale u duhovnom životu tadašnje Evrope. Tiskari i izdavači dobro su shvaćali te promjene i rado se upuštali u publiciranje knjiga koje traži tržište, sigurni da neće pogriješiti budu li izdavali knjige suvremenih znanstvenika i književnika“ (Stipčević 1985: 355).

Raznolikost literarne ponude na tržištu posebno se morala odraziti na ponudu koju su kreirali pojedini knjižari kojima je prodaja knjiga bila izvor prihoda potrebnih za egzistenciju. Sve bogatija i raznolikija knjižarska ponuda zahtijevala je i detaljniju podjelu/klasifikaciju kako u samoj knjižari tako i u tiskanim knjižarskim popisima/katalozima.

Roger Chartier u monografiji *The Order of Books* navodi kako su europski knjižari u 18. stoljeću objavljivali popise objavljenih knjiga prema određenim žanrovima kao što su romani, pripovijetke ili putopisi. Ti su popisi imali raznolike namjene, od toga da samo informiraju o objavi neke knjige ili da prodaju knjigu do ambicioznijih enciklopedijskih pokušaja sabiranja bibliografskih informacija o ukupnom objavljenom znanju prema kategorijama kao što su putopisi, romani, povijesna djela, moralna djela, matematika

2 Knjižarska klasifikacija u literaturi je slabo zastupljena, nigdje nije zaseban predmet istraživanja, nego se uglavnom spominje uzgred.

3 U istraživanje su uvršteni katalozi i popisi knjiga pronađeni putem *online* kataloga u bazama hrvatskih knjižnica, arhiva i muzeja, a koji potječu iz prvih desetljeća 20. stoljeća. Zasigurno postoji još kataloga kojima bi se istraživanje moglo proširiti, ali za potrebe ovog rada pronađeni broj kataloga smatra se dovoljnim.

i astronomija, fizika i prirodne znanosti, umjetnost itd. Sve veća knjižna produkcija zahtijevala je uvođenje reda kako u knjižnicama tako i u knjižarama (Chartier 1994: 96 - 99).

U knjizi *A History of Booksellers: The Old and The New* Henry Curwen daje pregled povijesti engleskog knjižarstva, ali knjižarsku klasifikaciju spominje samo uzgred. Tako navodi primjer engleskog knjižara Charlesa Knighta (1791. - 1873.) koji je svoju bogatu ponudu podijelio na sljedeća područja: popisi slavnih pisaca (engleskih i stranih), biografije, opća povijest, engleska povijest, geografija, putovanja i topografija, povijest prirodnih znanosti, lijepe umjetnosti i antikviteti, umjetnost i znanost, politička filozofija, prirodna teologija i filozofija, općenita literatura, originalna fikcija (Curwen 2010: 265). Ostali primjeri vezani su uz prikaze računa za knjige te prikazuju, naprimjer, broj prodanih primjeraka romana, drama, knjiga poezije i sl.

Eve Netchine pišući o zbirci knjižarskih kataloga u Bibliothèque nationale de France u Parizu (Netchine 2010: 6), koja broji 3240 kataloga iz razdoblja od 1473. do 1810., navodi da se redoslijed knjiga u katalozima razlikuje od knjižara do knjižara, a ovisi o vrsti knjiga koje su nudili. Najčešća je podjela prema formatu (in-folio, in-quadro...), a unutar formata knjige su popisane abecednim redoslijedom prema naslovu ili imenu autora. „Također pronalazimo i drugi sustav koji se temelji na podjeli koju u Francuskoj zovemo “classement des libraires”, što znači knjižarska klasifikacija. Baziranu na strukturi privatnih knjižnica, ovu klasifikaciju kreirali su Prosper Marchand (1678 - 1756) i Gabriel Martin (1678? - 1761) za prodajne kataloge. Ali knjižari su često koristili ovaj sustav za vlastite kataloge i prilagođavali ga svojoj ponudi, proširujući pet osnovnih rubrika (teologija, pravo, umjetnost i znanost, književnost i povijest) u skladu sa svojim potrebama.“ (Isto).

Pamela E. Selwyn opisujući njemačku trgovinu knjigama na primjeru njemačkog knjižara Friedricha Nicolaia (1733. - 1811.) spominje i prodajne kataloge koje je objavljivao. Nicolaia je objavljivao kataloge dvaput godišnje, i to s po desetak tisuća naslova, no kasnije objavljuje manje, specijalizirane kataloge iz različitih područja. „Nicolaia je organizirao svoj katalog iz 1787. u 24 kategorije, a izdanje iz 1789. u 29 kategorija. To je bilo u potpunoj suprotnosti s 3 kategorije njegova oca u katalogu iz 1737.“ (Selwyn 2000: 138). Njegov je otac, naime, klasificirao literaturu u tri područja: teologija, pravo i medicina, a sve ostalo bilo je u rubrikama libri peregrini idiomatis (različiti radovi na stranim jezicima) i libri miscellanei. U potonjoj rubrici bili su „izmiješani“ rukopisi, pjesme, biografije, putopisi, njemački rječnici, ljubavne priče, knjige iz područja alkemije, kulinarstva, vrtlarstva, domaćinstva, glazbe i sl. Autorica navodi kako bi se zasigurno iznenadio postupcima svoga sina koji je u kasnijim katalozima dodao rubrike poput: knjige za edukaciju i zabavu djece, slobodno zidarstvo, rozenkrojceri, iluminati, templari i tajna društva, knjige za građane, seljake i obične ljude općenito, knjige za žene. Ljubavni romani postali su posebna kategorija, a njemački rječnici dio šireg područja djela o njemačkom jeziku. Nicolaia je promijenio i redoslijed rubrika u

katalogu, pa su se ispred teologije našla moralna i filozofska djela. „Ovo su bile nove kategorije za novi svijet čitatelja i pisaca, onaj u kojem su tri originalne kategorije predstavljale tek djelić ljudskog znanja i interesa“ (Isto: 139).

Iz navedenog se vidi da je Nicoali proširivao šturu klasifikaciju svoga oca novim kategorijama koje su bile bliže novoj čitateljskoj publici, a kriteriji kojima se koristio bili su tema/sadržaj, jezik, oblik/vrsta djela, žanr (ljubavni romani), ali i namjena (djeca, žene, građani, seljaci) te specifični interesi čitatelja (tajna društva).

U doktorskom radu *Knjigotrška ponudba na Kranjskem od 17. do početka 19. stoljetja* Franja Dular detaljno opisuje deset knjižarskih kataloga te daje pregled klasifikacije unutar svakog od njih. Već u najranijim katalogima (1664. i 1678.) literatura je tematski i jezično podijeljena u deset cjelina unutar kojih su knjige složene abecedno (Dular 2000: 75 - 79). U ostalim prikazanim katalogima (1782. - 1797.) knjige su uglavnom redane abecedno, a podijeljene su prema različitim kriterijima: tematski, jezično, ali i prema obliku/vrsti djela (npr. posebno su izdvojene drame, romani, putopisi) ili prema namjeni (literatura za djecu) (usp. isto: 154 - 170).

Iz navedenih je primjera vidljivo da su se europski knjižari koristili različitim načinima klasifikacije literature kako bi njihova ponuda bila preglednija, a najčešći kriteriji koje su primjenjivali bili su jezik, sadržaj/tema, oblik/vrsta djela, žanr, format i namjena. Bez obzira koji od tih kriterija primjenjivali, unutar svake podjele koristili su se abecednim redoslijedom, što svjedoči da su od samog početka bili svjesni značaja preglednosti popisa knjiga koje su izrađivali, tj. govori o usmjerenosti na kupca.

Kako su hrvatski knjižari uglavnom bili dobro povezani i umreženi s europskima, nabavljajući od njih kako knjige tako i njihove kataloge, za pretpostaviti je da su bili upoznati s njihovim načinima klasifikacije, a možda i da su od njih preuzimali i načine klasificiranja literature prilagođavajući ih svojoj ponudi.

Marco Ginammi (1590. - 1654.) tiskao je prvi popis knjiga na hrvatskom jeziku u knjizi *Zrcalo od ispoviesti Aleksandra Komulovića* iz 1633. u kojem je abecednim redoslijedom naveo 33 naslova (Stipčević 2008: 92). I drugi venecijanski tiskar i knjižar Bartol Occhi također je izdavao popise hrvatskih knjiga uz naslove koje je objavljivao te je tako objavljeno ukupno 13 takvih popisa od 1700. do 1737. godine (usp. isto: 94 - 95). Jedan popis hrvatskih knjiga tiskan je i 1804. godine u knjizi *Vocabulario nuovo - Zvaniik novii* objavljenoj u Veneciji. Aleksandar Stipčević spominje i rukopisne popise knjiga tiskara Francesca Brogiollija (1678.), ali se ne navodi kojim su redoslijedom knjige popisane. Nadalje navodi zagrebačke tiskare/knjižare (J. B. Weitz, A. Reiner, F. K. Härl, F. Zerauscheg) koji sredinom 18. stoljeća tiskaju prodajne kataloge i popise knjiga, i to uz kalendare. Iz priložene ilustracije može se vidjeti da su naslovi nizani abecedno (isto: 109).

Zagrebački tiskar i knjižar Antun Novosel objavio je nekoliko popisa knjiga koje je prodavao u svojoj knjižari, dva se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu

(1796., 1801.), a dva (1797., 1801.) u Nacionalnoj knjižnici u Budimpešti. O katalogu iz 1801. pod naslovom *Obznanenye* koji se čuva u budimpeštanskoj knjižnici pisala je Marijana Tomić koja navodi sljedeću podjelu literature:

„U katalogu je ponuđeno 298 knjiga od kojih je većina podijeljena u četiri kategorije:

- 1) *Verlags-Artikeln der k. k. privilegirten von Novoszelschen Buchhandlung in Agram* (28 knjiga)
- 2) *Kirchengesange* (4 knjige)
- 3) *Ferner sind in dieser Buchhandlung theils ganz neu, theils wieder angekommene Bucher um bevgeseste Preise zu haben* (160 knjiga)
- 4) *Ganz newestangekommene Bucher* (61 knjiga).

Nakon druge kategorije, crkvenih napjeva, u kojoj su navedena samo četiri naslova, navedeno je 45 djela koja se nižu bez određenog naziva kategorije. Na kraju su navedene zemljopisne karte pod nazivima *Landcharten* i *Schulkarten*“ (Tomić 2008: 166).

Prvu grupu, dakle, čine izdanja koja su tiskana u Novoselskoj tiskari u Zagrebu, drugu crkveni napjevi, treću nove i ponovno izdane knjige po povoljnim cijenama, a četvrtu najnovije/novopristigle knjige u knjižari. Unutar svake kategorije naslovi su nizani abecednim redoslijedom. Razvidno je da se Novosel koristi različitim kriterijima, posebno izdvaja vlastita izdanja, a zatim tematski crkvene napjeve te knjige po povoljnim cijenama (snižene knjige) i najnovije knjige. Također, na kraju donosi popis zemljopisnih karata, a možemo pretpostaviti da su se karte i formatom razlikovale od ostalih knjiga. Dakle knjižarska klasifikacija uvelike je ovisila o fondu knjižare, ali i internim kriterijima koje su sami knjižari smatrali važnima (npr. izdavač, cijena knjige, novost izdanja i sl.).

Jasna Tingle proučavajući osam kataloga trojice zagrebačkih knjižara s kraja 18. i početka 19. stoljeća (Antuna Novosela, Franje Rudolfa i Franje Župana) navodi kao opću karakteristiku to da su naslovi u svim katalozima redani abecedno, a ponegdje su podijeljeni i prema određenim kategorijama. Kako su se kategorije u katalozima razlikovale, a da bi omogućila usporedbu, autorica je napravila kompromisnu podjelu na sljedeće kategorije: edukacija, povijest, jezikoslovlje, književnost, vojska, filozofija, glazba, politika, religija i znanost (Tingle 2010: 145), pri čemu je kriterij isključivo sadržaj/tema.

Tijekom 19. stoljeća i ostali zagrebački knjižari tiskaju kataloge knjiga, a među njima je i Lavoslav Župan koji je 1844. godine objavio *Verlags - Bücher der Franz Suppan, sehen Buchhandlung und Buchdruckerei in Agram* sa 150 knjiga na njemačkom, latinskom i hrvatskom jeziku, a koje su popisane abecedno (Hirc 2009: 139).

Najpoznatiji zagrebački knjižar Kugli i Deutsch 1896. objavljuje *Popis vlastite naklade knjižare Lavoslava Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu (1856. - 1896.)*. Taj popis bio je podijeljen na nekoliko cjelina:

„U uvodu (I.-V.) prikazana je ukratko povjesnica toga zavoda, a onda su na 57 strana sitnim slovima štampani naslovi svih nakladnina te tvrtke. Najprije su abecednim redom po autorima nanizane knjige i drugi spisi, zatim muzikalije, onda zemljovidi s hrvatskim tekstom, nadalje učila i ine školske potrepštine, risanke i pisanke, i napokon izdanja Matice hrvatske, koja su oni prekupili. Na kraju (I-V) je pregled knjiga po strukama, pa se vidi da su u njihovoj nakladi zastupane dvadeset i dvije struke lijepe i poučne književnosti.“ (Klaić 2009: 110).

Osim što su posebno izdvojene muzikalije i zemljovidi kao specifična vrsta građe te školske potrepštine i pribor, u knjižari Kugli i Deutsch smatrali su važnim okupiti u zasebnu cjelinu i izdanja istog izdavača (vlastita izdanja i izdanja Matice hrvatske) te izdavač postaje jednako važan kriterij za klasifikaciju.

Posebno treba spomenuti i rad vlasnika knjižare i antikvarijata u Zagrebu Mirka Breyera (1863. - 1946.), koji je objavio čak 32 stručno uređena kataloga (Jakić 2009: 128 - 129), a od kojih je jedan uvršten u ovo istraživanje.

Iako su se svi hrvatski knjižari koristili sličnim kriterijima prilikom klasificiranja literature, specifičnost ponude svake pojedine knjižare zahtijevala je prilagodbu podjele knjižarskom fondu. Pregledom literature utvrđeno je da su neki od kriterija kojima su se koristili u klasifikaciji bili sljedeći: jezik, sadržaj/tema, oblik/vrsta djela, vrsta građe, format, namjena, cijena knjige, novost izdanja i izdavač, ali su nerijetko kombinirali i više različitih kriterija. Unutar kategorija naslovi su nizani u većini slučajeva abecedno.

2. Primjeri i kriteriji klasifikacije u prodajnim katalozima i popisima knjiga hrvatskih knjižara s početka 20. stoljeća

2.1. Popisi knjiga Nakladne knjižare „Jadran“ iz Dubrovnika

U Znanstvenoj knjižnici Dubrovnik sačuvana su tri prodajna popisa knjiga Nakladne knjižare „Jadran“ (1921., 1922. i 1930.) i jedan popis knjiga Posudbene biblioteke Nakladne knjižare Jadran u Dubrovniku. Zanimljivost kod prodajnih popisa jest to što su neki naslovi posebno istaknuti i opisani, pa izgledaju kao umetnuti oglasi unutar kataloga. Cijene knjiga izražene su u dinarima, a u uvodnom dijelu napisane su upute kako se knjige mogu naručiti. Moli se i vlasnika kataloga da cjenik, ako mu ne treba, daruje ili posudi znanцу ili prijatelju. Također je navedeno da su sve knjige u popisu njihova naklada ili im je povjereno njihovo raspačavanje.

Tablica 1. Klasifikacijska struktura prodajnih popisa knjiga Nakladne knjižare „Jadran“

1921.	1922.	1930.
Narodna biblioteka Poezija i proza Bogoslovna djela i pobožni spisi Razno Izdanja ćirilicom Razne, djelomice rasprodane knjige, kojih još imademo po nekoliko primjeraka na skladištu	Bogoslovna djela, Moralni spisi i Molitvenici Mudroslovlje, Pedagogija i školske knjige Izdanja ćirilicom Razne, djelomice rasprodane knjige, kojih još imademo po nekoliko primjeraka na skladištu Narodno Gospodarstvo Književnost i Umjetnost Knjige za djecu i omladinu Razno Prirodne znanosti i higijena Povijest i Zemljopis Narodna biblioteka Romani, pripovijesti, pjesme i drame Zabavna biblioteka Odabrana djela iz naše Književnosti Knjige za djecu i omladinu Narodno Gospodarstvo Popularna biblioteka Narodne i pučke pjesmarice	KNJIGE VLASTITE NAKLADE I. Bogoslovna djela, Moralni spisi II. Molitvenici III. Narodna Biblioteka IV. Pjesme narodne i umjetne. Narodne pjesme V. Pripovijesti i drame VI. Filozofija, književnost i umjetnost VII. Povijest – zemljopis VIII. Pomorstvo IX. Školske knjige – Slovnice i Riečnici X. Knjige za mladež XI. Zdravstvo XII. Gospodarstvo – Zakoni XIII. Izdanja ćirilicom XIV. Razno XV. Talijanska izdanja

Unutar navedenih kategorija ni u jednom od tri popisa naslovi nisu nizani abecedno. U popisu iz 1922. i 1930. godine pod kategorijama *Narodna biblioteka* i *Zabavna biblioteka* naslovi su numerirani. Za razliku od popisa iz 1921., koji ima najšturiju podjelu, u popisu iz 1922. podjela je razrađenija, ali bez određenog reda, pa se tako neke kategorije čak i ponavljaju (*Narodno gospodarstvo*, *Knjige za djecu i omladinu*). Najpregledniju strukturu ima popis iz 1930. godine s 15 kategorija, a dodane su i dvije nove kategorije – *Pomorstvo* i *Talijanska izdanja*.

Kriteriji prema kojima su naslovi klasificirani u prodajnim katalozima Nakladne knjižare Jadran jesu sljedeći: tema/sadržaj, oblik/vrsta, pismo (ćirilica), broj (rasprodane knjige od kojih je ostalo tek nekoliko primjera), namjena (školske knjige, knjige za djecu i omladinu), nakladnički niz i jezik.

Popis knjiga Posudbene biblioteke Nakladne knjižare Jadran nije datiran. Sadrži knjige na hrvatskom (1 – 770), njemačkom (1001 – 1438), engleskom jeziku (2001 – 2100) i francuskom jeziku (2501 – 2539). Knjige su unutar tih kategorija nizane abecedno te su numerirane kako je naznačeno u zagradama. Dakle Nakladna knjižara Jadran

posuđivala je 770 naslova na hrvatskom jeziku, 438 naslova na njemačkom jeziku, 100 naslova na engleskom jeziku te 39 naslova na francuskom jeziku. Kriteriji prema kojima su knjige unutar popisa raspoređene jesu jezični, abecedni i numerički. Brojevi su dodijeljeni knjigama vjerojatno radi lakše evidencije njihove posudbe i smještaja na policama.

2.2. Katalozi knjižare Morpurgo u Splitu

Početkom 20. stoljeća knjižara Morpurgo u Splitu (1901. – 1914.) objavila je četiri prodajna kataloga knjiga, od kojih se tri čuvaju u Muzeju grada Splita, a jedan u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Nije poznato je li knjižara objavila još koji katalog knjiga prije ili poslije tog razdoblja, iako bi s obzirom na njezinu vodeću ulogu u Splitu bilo za očekivati da jest. U svim katalozima cijene su izražene u krunama, s napomenama o pismu (*ćir.* za ćirilicu), uvezu, izdanju ili formatu.

U katalogu iz 1901. godine naslovi su poredani abecedno prema prezimenu autora odnosno naslovu. Posebno su izdvojene *Hrvatska biblioteka* sa 100 i *Kazališna biblioteka* sa 60 jedinica. Drugi katalog potječe najvjerojatnije iz 1907. godine, sudeći po zadnjim ponuđenim naslovima koji su izašli u *Hrvatskoj biblioteci*. Za razliku od kataloga iz 1901. godine, na unutrašnjosti zadnje korice ima sadržaj, a naslovi su podijeljeni po područjima. Treći katalog (1912.)⁴ također ima sadržaj, a naslovi su podijeljeni po područjima kao i u katalogu iz 1907. godine, s tim da je na kraju dodana i rubrika *Zadnja novost* s 23 naslova koji su istaknuti kao noviteti. Katalog iz 1914. godine nema sadržaj, ali su naslovi podijeljeni prema područjima, kao i u katalogu iz 1912. godine, s tim da su uvedene dvije nove rubrike – *Humoristična knjižnica* i *Kalendari*, koji se mogu svake godine dobiti kod Knjižare Morpurgo s 35 ponuđenih kalendara različitog karaktera (zidni, vojnički, katolički, djački, pučki, ratni, šaljivi, tjedni...). Porast broja jedinica u katalogu zahtijevao je razrađeniju podjelu/klasifikaciju literature. Tako u prvom katalogu (1901.), koji ima najmanji broj jedinica, pronalazimo abecedno nizanje djela, a posebno su izdvojene samo *Hrvatska biblioteka* i *Kazališna biblioteka*. U drugom katalogu (1907.) ponuđena je detaljna, uglavnom tematska, klasifikacija literature na čak 21 područje. Smisao za knjižarsko poslovanje i trgovanje očituje se i u želji da se kupcima olakša pregledavanje kataloga tako da ne moraju prelistavati cijeli katalog, nego odabrati ciljano ona područja koja ih zanimaju. Treći katalog (1912.) ima novu rubriku *Zadnja novost*. Vjerojatno prilikom tiskanja kataloga nisu htjeli izostaviti novopristigle knjige ili su ih htjeli dodatno istaknuti kao najnovije knjige. U četvrtom katalogu (1914.) zadržane su sve navedene kategorije, a pojavljuju se još i *Humoristična knjižnica* i *Kalendari*. Dio kalendara bio je ponuđen i u prethodnim katalozima, ali u rubrici *Razno*.

4 U 1912. godini objavljena je knjiga M. Gnjatovića *Amerikanske i domoljubne pjesme* koja je u katalogu navedena u rubrici *Zadnja novost* te iz toga možemo zaključiti da je i sam katalog najvjerojatnije tiskan te godine.

Tablica 2. Klasifikacijska struktura prodajnih kataloga Knjižare Morpurgo

1901.	1907.	1912.	1914.
Hrvatska biblioteka koja uz najjeftiniju cijenu ima vanredno zanimljivi i zabavan sadržaj Kazališna biblioteka	Bogoslovna djela Zakoni i komentari pravoslovja Hrvatski zakoni Prirodne znanosti, gospodarstvo i kućanstvo Jezikoslovje, književnost i umjetnost Matematika Mudroslovje Pedagogija Prijevodi grčkih i rimskih klasika Povjest, vjekopisi i arheologija Zemljopis, statistika i putopisi Trgovačka i obrtna znanost Slovnice, čitanke, besjedovnice i riječnici Zdravoslovje (Liječništvo, ljekarstvo i gimnastika) Politički spisi i govori Pjesme narodne i umjetne Romani, pripovjesti, novele, crtice Biblioteka hrvatska koja uz najjeftiniju cijenu ima vanredno zabavan sadržaj Spisi za mladež (Slikovnice, priče i pripovjesti) Kazališna djela Razno Glazba	Bogoslovna djela Zakoni i komentari pravoslovja Hrvatski zakoni Prirodne znanosti, gospodarstvo i kućanstvo Jezikoslovje, književnost i umjetnost Matematika Mudroslovje Pedagogija Prijevodi rimskih i grčkih klasika Povjest, vjekopisi i arheologija Zemljopis, statistika i putopisi Trgovačka i obrtna znanost Slovnice, čitanke, besjedovnice i riječnici Zdravoslovje (Liječništvo, ljekarstvo i gimnastika) Politički spisi i govori Pjesme narodne i umjetne Romani, pripovjesti, novele, crtice Biblioteka hrvatska Spisi za mladež (Slikovnice, priče i pripovjesti) Kazališna djela Razno Glazba Zadnja novost	Bogoslovna djela Zakoni i komentari pravoslovja Hrvatski zakoni Prirodne znanosti, gospodarstvo i kućanstvo Jezikoslovje, književnost i umjetnost Matematika Mudroslovje Pedagogija Prijevodi rimskih i grčkih klasika Povjest, vjekopisi i arheologija Zemljopis, statistika i putopisi Trgovačka i obrtna znanost Slovnice, čitanke, besjedovnice i riječnici Zdravoslovje (Liječništvo, ljekarstvo i gimnastika) Politički spisi i govori Pjesme narodne i umjetne Romani, pripovjesti, novele, crtice Biblioteka hrvatska Humoristična knjižnica Spisi za mladež (Slikovnice, priče i pripovjesti) Kazališna djela Razno Glazba Kalendari, koji se mogu svake godine dobiti kod Knjižare Morpurgo Zadnja novost

Može se reći da je osnovni kriterij kojim su se koristili u Knjižari Morpurgo u klasifikaciji ponude u katalozima bio tematski/sadržajni, ali detaljnijom analizom otkrivaju se i drugi kriteriji, npr. oblik/vrsta djela (pjesme, romani, pripovijetke, crtice, putopisi, kalendari...), namjena (*Knjige za mladež*), novost izdanja (*Zadnja novost*), nakladnički niz (*Hrvatska biblioteka, Humoristična knjižnica*) ili čak specifične potrebe kupaca (jednu rubriku čine knjige potrebne za obrazovanje - *Slovnice, čitanke, besjedovnice i riječnici* ili npr. posebno izdvojeni prijevodi - *Prijevodi grčkih i rimskih klasika*).

Poznato je da je Knjižara Morpurgo besplatno nudila i kataloge stranih knjižara⁵, te se i iz njih mogla naručivati literatura. Moguće je da je detaljnija klasifikacija dijelom preuzeta i iz tih stranih kataloga, ali to se ne može sa sigurnošću tvrditi bez konkretne usporedbe. Kroz prikazana četiri kataloga vidi se razvoj klasifikacijskog sustava od šturog abecednog popisa do vrlo detaljne podjele. U svakom sljedećem katalogu podjela je uvijek unaprijeđena u odnosu na prethodni, što svjedoči o neprestanom interesu i angažmanu knjižara kako bi fond učinio što preglednijim i pristupačnijim kupcu.

2.3. Popisi knjiga Hrvatske knjižarnice u Zadru

U Znanstvenoj knjižnici u Zadru sačuvana su dva prodajna popisa knjiga Hrvatske knjižarnice u Zadru iz 1903. i 1911. godine. Hrvatska knjižarnica osnovana je 1901. s ciljem širenja hrvatskih knjiga, a sva dobit bila je namijenjena pomaganju siromašnih učenika hrvatskih škola u Zadru. Knjižara je izdavala kataloge knjiga koje je slala svuda po svijetu (Klaić 2009: 105 - 106). Od 1911. u novinskom oglasu („Jug“ (1911.), br. 3, str. X) i na naslovnici prodajnog kataloga nosi naziv Hrvatska knjižarnica Vjekoslav Göszl.

Tablica 3. Klasifikacijska struktura kataloga Hrvatske knjižarnice u Zadru

Popis knjiga Hrvatske knjižarnice u Zadru, 1903.	Popis knjiga vlastitog skladišta, 1911. Hrvatska Knjižarnica Vjekoslav Göszl
Romani, pripoviesti, novele i crtice	Romani - Novele - Pripovijetke
Pjesme narodne i umjetne	Tragedije - Drame - Igrokazi
Pjesmarice sa kajdama	Narodne pjesme
Kazališna djela	Umjetne pjesme
Spisi za mladež (Slikovnice, priče i pripovijesti)	Pobožni i moralni spisi
Pedagogija i školske knjige	Molitvenici
Slovnice, listari, čestitari, besjedovnice i rječnici	Zemljopis i Povjest
a) Hrvatski i staroslovenski	Prirodopisne znanosti
b) Češki	Računstvo

5 U katalozima iz 1912. i 1914. godine stoji: „Kataloge Talijanske, Njemačke i Francuske itd. šalje se badava.“

<p>c) Ruski d) Francezki e) Talijanski f) Latinski g) Grčki h) Njemački i) Engleški k) Španjolski l) Turski m) Magjarski</p> <p>Bogoslovna djela, nabožne knjige Molitvenici Mudroslovje Gospodarstvo, šumarstvo i kućanstvo Trgovačka i obrtna znanost Zdravoslovje (medicina) [Liečništvo, liekarstvo i gimnastika] Matematika (računstvo i mjerstvo) Prirodne znanosti Jezikoslovje, književnost i umjetnost Grčki i rimski klasici u prevodu Povjest vjekopisi i arheologija Zemljopis, statistika i putopisi Zakoni i komentari. Pravoslovje Politički spisi i govori Glazba Skladbe za tambure Kompozicije za tambure. M. pl. Farkaša Partiture za tamburaše početnike Partiture za naprednije tamburaše Partiture za dobro uvježbane tamburaše D. I. Hrnza A. Ivik Skladište tambura</p> <p>Zabava Koledari Časopisi i publikacije Za školu Školski zemljovidni za zid Školski atlas Slike za školsku sobu Risanke i pisanke Zadaćnice učinjene po napatku školskog nadzornika g. M. Zglava Crtanke Zadaćnice velike za pučke škole Školska učila i ine školske potrebštine Razno</p>	<p>Trgovina i obrt Kućanstvo – Gospodarstvo Pravoslovje – Zakoni – Politika Pedagogika i učila Gramatike Riječnici Prijevodi grčkih i rimskih klasika Književnost, Umjetnost i Mudroslovje Zdravoslovje. Tjelovježba. Sanovnici. – Šala. – Zabava. – Razno. Slikovnice Knjige za mladež</p>
--	---

Popis knjiga iz 1903. godine ima vrlo detaljno razrađenu strukturu. Dodatno su podjeljene kategorije *Slovnice*, *listari*, *čestitari*, *besjedovnice* i *rječnici* (jezično), *Glazba* (izdvojene su skladbe za tambure) i *Za školu* (školski pribor). U popisu iz 1911. kao zasebna kategorija izdvojene su *Slikovnice*, *Sanovnici*, *Gramatike* i *Riječnici*, dok su nestali *Koledari*, *Časopisi* i *publikacije* i *Glazba* koje smo pronalazili u popisu iz 1903. I ostale kategorije spajane su u jednu, a redoslijed pojavljivanja im je izmijenjen.

Kriteriji prema kojima su naslovi i ponuda podijeljeni jesu tema/sadržaj, oblik/vrsta djela, jezik, namjena, specifične potrebe kupaca i autor (za glazbene partiture i zadaćnice). Unutar kategorija naslovi su nizani abecedno.

2.4. Popis knjiga posudbene knjižnice Knjižare L. Reich u Karlovcu

Knjižara Josipa Reicha u Karlovcu osnovana je 1885. godine, a od 1888. godine vodio ju je njegov brat Lisander. U zavičajnoj zbirci Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić u Karlovcu sačuvan je *Popis knjiga posudbene knjižnice Knjižare L. Reich* koji nije datiran.⁶ Na poleđini popisa nalazi se sljedeći tekst: „Čovjek koji ne čita jest: / čelik što rđa, / stablo što trune, / grana što vene“. I u nastavku: „Koliko pročitanih knjiga – toliko proživljenih života“.

U uvodnom dijelu popisa prikazan je *Tumač znakova*. Naslovi u popisu nizani su abecedno, prema prezimenu autora ili naslovu djela, a uz svaki naslov dodan je znak koji označava kojoj kategoriji pojedini naslov pripada. Nakon znaka slijedi i numerička oznaka koja je vjerojatno označavala mjesto knjige na polici i omogućavala evidenciju posudbe.

Tablica 4. Klasifikacijska struktura *Popisa knjiga posudbene knjižnice Knjižare L. Reich*

Tumač znakova
D = domaći pisac
Dr = društvena, ozbiljna
È = erotska, pikantna
H = historična
Hu = humoristična
Kr = kriminalna
Lj = ljubavna
N = naučna
O = omladinska
P = pustolovna, putopisna, fantastična
Po = poezija
Pol = politička
S = suvremena, socijalna
SS = sovjetsko-ruski pisac

Pri klasifikaciji literature u popisu su korišteni sljedeći kriteriji: tema/sadržaj, žanr, namjena (omladinska) i autor (domaći, sovjetsko-ruski pisac).

2.5. Katalog knjiga antikvarijata Mirko Breyer u Zagrebu

Mirko Breyer vodio je antikvarijat u Zagrebu od 1904. Bio je dobar poznavatelj povijesti i vješt knjižar te je nabavljao hrvatske raritetne i stare knjige po cijeloj Europi (Stipčević 2008: 102 – 103). Vjekoslav Klaić navodi kako je od 1904. do 1914. godine objavio 27 kataloga (2009: 113) koji su zbog svoje stručnosti i detaljnosti izvanredno pomagalo za izradu bibliografije, dok Tomislav Jakić navodi da je za svog djelovanja Breyer objavio čak 32 stručno uređena kataloga (Jakić 2009: 129). Katalog iz 1914. godine objavljen je u faksimilu u biblioteci *Hrvatska književna baština. Građa za povijest hrvatskog knjižarstva, tiskarstva i nakladništva* pod naslovom *Slavica: Hungarica, Austriaca, Varia* (Ex libris, 2011.), a sadrži popis uglavnom znanstvenih publikacija.

Tablica 5. Klasifikacijska struktura kataloga antikvarijata Mirko Breyer u Zagrebu

<p>Katalog XXVII. hrvatskog (slavenskog) znanstvenog antikvarijata Mirko Breyer, Zagreb, 1914. Slavica : Hungarica - Austriaca - Varia : povjest, geografija, literarna i kulturna historija južnoslavenskih i inih slavenskih naroda, Balkanskih država, Ugarske, Austrije i susjednih zemalja.</p>
<p>I. Časopisi i znanstvene publikacije. (Zeitschriften und wissenschaftliche Publikationen.)</p> <p>II. Tiskane knjige i rukopisi do god. 1800. (Bücher und Manuskripte bis zum Jahre 1800.</p> <p>Rukopisi – Handschriften.</p> <p>III. Novija djela o povjesti, književnosti i filologiji hrvatskoj i srpskoj, te ostalih slavenskih i susjednih naroda (Neuere Werke : Slavica - Hungarica - Austriaca.) 1801 - 1914.</p> <p>Dodatak i posljednje nabave (Anhang und letzte Erwerbungen.)</p>

Prvu kategoriju u katalogu čine *Časopisi i znanstvene publikacije*, a drugu *Tiskane knjige i rukopisi do 1800. godine*, s tim da su rukopisi posebno izdvojeni. Treću kategoriju čine *Novija djela o povjesti, književnosti i filologiji hrvatskoj i srpskoj, te ostalih slavenskih i susjednih naroda*. U *Dodatku* su popisane zadnje nabavljene knjige. Unutar kategorija knjige su popisane abecedno i numerirane.

Kriteriji kojima se Breyer koristi u ovom katalogu jesu oblik/vrsta djela (tiskana knjiga, rukopis, časopis, znanstvena publikacija) i vrijeme objave/nabave (tiskane knjige i rukopisi do 1800. godine, novija djela, posljednje nabave).

2.6. Popis i katalog knjiga Knjižare Zabavne biblioteke u Zagrebu

Zabavna biblioteka počela je izlaziti 1913. godine, a do 1942. objavljena su 603 naslova. Naslovi su objavljivani u svescima i bili su numerirani. Urednik Zabavne biblioteke bio je Nikola Andrić (1867. – 1942.), koji je izradio bibliografiju (katalog) Biblioteke koja je uključivala: naslov, vrstu djela, žanr, ime autora, kratak sadržaj, neku zanimljivost ili preporuku.⁷ Pišući o osnovnim značajkama Andrićeve *Zabavne biblioteke* Ivana Mandić Hekman navodi sadržaj bibliografije te zastupljene književne vrste i teme: roman, pripovijesti, novele, putopisi, dnevници, specijalna izdanja (djevojačke knjige i knjige za djecu i omladinu), izbori iz poezije (ruska, poljska, talijanska i francuska književnost), kulturna povijest, prirodne i tehničke znanosti... (Mandić Hekman 2007: 31 – 34). Naslovi u Bibliografiji Zabavne biblioteke nizani su redosljedom objavljivanja.

U Znanstvenoj knjižnici u Zadru sačuvan je *Popis knjiga Knjižare Zabavne biblioteke* iz 1923. godine s naznakom da *Biblioteka* nudi „izbor najboljih pripovijedaka svjetske literature u hrvatskim prijevodima“. Navedena je adresa Knjižare, ime urednika te podatak da je katalog tiskan u Dubrovniku (Štamparija De Giulli i dr.), a cijene knjiga izražene su u dinarima. Naslovi su podijeljeni u različite kategorije, a unutar svake kategorije nižu se abecedno.

Tablica 6. Klasifikacijska struktura Popisa knjiga Knjižare Zabavne biblioteke

Popis knjiga Knjižara Zabavne Biblioteke d. d. (1923.)
Romani i pripovjetke
Pjesme i pripovjetke
Pjesme i drame.
Slikovnice
Bogoslovje. Molitvenici
Filozofija i pedagogija
Matematika
Povjest i Zemljopis
Književnost i Umjetnost.
Pravo, Politika, Narodno gospodarstvo.
Prirodopisne znanosti
Gospodarstvo, Obrt, Trgovina
Gramatike i riječnici
Zdravstvo, Medicina.
Grčki i Rimski klasici. Prevodi.
Razno.
Šport

Kriteriji su klasifikacije u Popisu sljedeći: oblik/vrsta djela, tema/sadržaj i namjena.

⁷ U izdanju *Ex librisa* iz Zagreba 2007. godine objavljena je bibliografija *Zabavne biblioteke* (Andrić, Nikola. *Zabavna biblioteka: bibliografija: katalog*. Priredila Ivana Mandić Hekman).

2.7. Popis knjiga Knjižare i papirnice Srećko Hofman u Zagrebu

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu čuva se *Popis knjiga Knjižare i papirnice Srećko Hofman* iz 1925. – 1926. godine. U uvodnom dijelu *Popisa* opisan je način na koji se knjige mogu naručiti s cijenama poštarine (ovisno o kilaži paketa), a također se navodi da je osim navedenih naslova moguće naručiti i sve druge knjige na svim jezicima. Na zadnjoj stranici *Popisa* nalazi se sadržaj popisa pod naslovom *Gdje je što?*

Tablica 7. Klasifikacijska struktura Popisa knjiga Knjižare i papirnice Srećko Hofman

Srećko Hofman - Nova knjižara i papirnica 1925.-1926.
<p>Preuzeta naklada Romani, pjesme, novele Knjige za djecu Poučna djela Gospodarske knjige Pučka sveučilišna predavanja</p>
<p>Matica Hrvatska A) Drame B) Romani i novele C) Pouka D) Prijevodi klasika</p>
<p>Hrvatsko prirodoslovno društvo Collection d'autours francais Collection of English Authors</p>
<p>Razna izdanja Pjesme Drame i komedije Romani, pripovjetke i novele Zabranjeno voće Filozofija Pedagogija Pravo, zakoni i politika Gospodarstvo, novčarstvo, trgovina, obrt i industrija Umjetnost, književnost, povjest Zemljopis, etnografija, prirodne znanosti, šport i turistika Medicina Teološke i nabožne knjige Dječja književnost Jezikoslovlje Razno Noviteti</p>
<p>Zabavna biblioteka za knjige ove biblioteke šaljemo na zahtjev posebne popise</p>

Prvi kriterij podjele u ovom je popisu izdavač/nakladnik (*Preuzeta naklada, Matica Hrvatska, Hrvatsko prirodoslovno društvo, Zabavna biblioteka*), a unutar toga koriste se sljedeći kriteriji: oblik/vrsta djela, namjena (*Knjige za djecu, Dječja književnost, Poučna djela*), jezik, tema/sadržaj, novost izdanja. Unutar svake kategorije naslovi su nizani abecedno. Posebna je kategorija *Zabranjeno voće* koja sadrži knjige ljubavnog i erotskog sadržaja, pa možemo reći da je jedan od kriterija i žanr. Knjige *Zabavne biblioteke* nisu navedene, nego je spomenuto da se za njih šalje poseban popis.

2.8. Specijalizirani popisi knjiga Knjižare i papirnice St. Kugli u Zagrebu

Stjepan Kugli i Albert Deutsch preuzeli su 1881. godine nakladnu knjižaru Lavoslava Hartmana u Zagrebu te nastavili objavljivati knjige u započetoj *Hrvatskoj biblioteci*. Knjige namijenjene široj publici prodavali su po niskoj cijeni i u velikim nakladama. Knjižara S. Kugli objavila je i prodajni katalog svojih izdanja (*Popis vlastite naklade*) 1896. godine. Od 1902. godine knjižaru vodi samo Stjepan Kugli, a nakon njegove smrti njegovi sinovi. Knjižara S. Kugli bila je najveća knjižarsko-izdavačka kuća u Hrvatskoj do 1945. godine i stoga ne čudi što su objavljivali brojne specijalizirane kataloge svoje ponude. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sačuvan je *Popis knjiga strane književnosti* (1925.) te *Popis kazališnih djela i Ilustrovani katalog učila za osnovne škole i zabavišta* koji nisu datirani.⁸

U *Popisu kazališnih djela* nabrojani su ostali specijalni cjenici Knjižare S. Kugli:

1. *Popis vlastite naklade*
2. *Ilustrovani popis omladinskih knjiga i slikovnica (nagradnih knjiga)*
3. *Popis publikacija „Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“*
4. *Popis školskih knjiga (kod zahtjeva treba navesti za koju školu)*
5. *Popis knjiga lijepje književnosti*
6. *Popis knjiga lijepje književnosti, štampan u januaru 1938.*
7. *Potpuni popis jugoslav. znanstvenih knjiga*
8. *Dopuna popisu jugoslav. znanstvenih knjiga od god. 1835. do 1. V. 1938.*
9. *Popis znanstvenih knjiga stranih I. sv. (filoz. ped. jus. lit. hist. umjet. geograf.)*
10. *Popis znanstvenih knjiga stranih II. sv. (med. prirod matem. tehn. zanati i obrti)*
11. *Ilustrovani katalog učila sa cjenikom*
 1. *za osnovne škole i zabavišta*

- II. Ilustrovani katalog učila sa cjenikom za građanske, srednje i stručne škole sastoji se od ovih dijelova:
1. Uređaj školske sobe i namještaj
 2. Jezična nastava - Vjeronauk - Geografija - Historija
 3. Mikroskopija - Projekcioni aparati - Školski filmovi
 4. Fizika - Hemija - Matematika i Geometrija
 5. Antropologija - Biologija - Zoologija - Botanika - Mineralogija - Geologija
 6. Crtanje - Deskriptiva
 7. Tehnologija - Gospodarstvo
12. Popis zborova
 13. Knjige o glazbi, opera, opereta i baleta te popis školaza sva glazbala
 14. Naukovna osnova propisana na Drž. muzičkoj akademiji:
a) za glasovir i b) za gusle
 15. Cjenik potrepština za glazbu
 16. Popis stranih glazbotvorina
 17. Popis muzikalija za salonski orkestar
 18. Popis partitura za tamburaški zbor
 19. Popis muzikalija vlastite naklade
 20. Sveopći popis muzikalija (Popis muzikalija domaćih, stranih i šlagera za glasovir i druga glazbala)
 21. Ilustrovani cjenik pisaćeg, risaćeg, slikarskog i uredskog pribora
 22. Popis kalendara za narednu godinu
 23. Cjenik nakita za božićno drvce
 24. Cjenik pokladnih predmeta i predmeta za zabave
 25. Narudžbenica knjiga, učila i pisaćeg materijala za osnovne, produžne i zanatske škole
 26. Popis filat. knjiga, albuma i potrepština
 27. Cjenik boja i slikarskog pribora
 28. Cjenik tehničkog pribora
 29. Cjenik za hoteljere i gostioničare
 30. Cjenik počasnih diploma
 31. Popis kazališnih djela, ujedno popis igrokaza za diletantska društva

Ponuda od čak 31 cjenika, od kojih su neki i ilustrirani, govori o izuzetno bogatoj ponudi Knjižare S. Kugli, koja je osim knjiga nudila i razne druge potrepštine (školski i uredski pribor, glazbala, ukrasne predmete itd.). Posebno je detaljno razrađen *Ilustrovani katalog učila*, kao i područje glazbe s čak devet posebnih cjenika (12 – 20).

Budući da je tema ovog rada knjižarska klasifikacija hrvatskih knjižara s početka 20. stoljeća, u nastavku će se prikazati samo klasifikacijska struktura *Popisa knjiga strane književnosti* iz 1925. godine. Na naslovnici *Popisa* dan je skraćeni prikaz sadržaja popisa na hrvatskom jeziku, a u proširenom sadržaju detaljnija struktura *Popisa* na njemačkom jeziku. Svi su naslovi njemački, a unutar kategorija nizani su abecedno. Uz pojedine naslove navedeno je mjesto i godina izdanja, broj svezaka, vezano, ilustrirano, antikvarno izdanje i sl.

Tablica 8. Klasifikacijska struktura Popisa knjiga strane književnosti Knjižare S. Kugli

Popis knjiga strane književnosti, Stj. Kugli, srpanj 1925.	
I. FILOZOFIJA. (BOGOSLOVLJE)	I. PHILOSOPHIE a) Religionswissenschaft b) Philosophie Philosophie im täglichen Leben c) Geheimwissenschaften. Spiritismus. Astrologie etc.
II. PEDAGOGIJA	II. PÄDAGOGIK. ERZIEHUNG u. UNTERRICHT a) Allgemeines b) Kindergartenwesen c) Schreibunterricht d) Stenographie e) Zeichnen
III. PRAVNE I DRŽAVNE NAUKE	III. RECHTS. u. STAATSWISSENSCHAFTEN a) Jurisprudenz Kriminalistik b) Nationalökonomie c) Soziologie d) Sozialismus e) Politik u. Geschichte
IV. KNJIŽEVNOST. JEZIKOSLOVLJE	IV. PHILOLOGIE a) Literaturgeschichte. Biographien. Dramaturgie etc. b) Sprachlehrbücher Albanisch Arabisch Böhmisch (Čechisch) Bulgarisch Chinesisch Dänisch-Norwegisch Deutsch Deutsch für Nichtdeutsche

	<p>Englisch Esperanto Französisch Griechisch Hebräisch Italienisch Japanisch Kroatisch Lateinisch Litauisch Persisch Polnisch Portugiesisch Rumänisch Russisch Ruthenisch Sanskrit Schwedisch Serbisch Slavisch Slovakisch Slovenisch Spanisch Türkisch Ungarisch</p>
V. POVIJEST	V. GESCHICHTE. KULTURGESCHICHTE. KRIEGLITERATUR. MYTHOLOGIE ETC.
VI. UMJETNOST	<p>VI. KUNST. a) Allgemeines. Kunstgeschichte b) Künstlermonographien c) Lehr- u. Hilfsbücher für Künstler u. Amateure</p>
VII. GEOGRAFIJA	<p>VII. GEOGRAPHIE a) Allgemeines. Länder- u. Völkerkunde Reisebeschreibungen b) Atlanten und Karten c) Reiseführer</p>

Prvi kriterij u klasifikaciji u ovom je popisu tematski/sadržajni, a nakon toga slijede oblik/vrsta djela, žanr, jezik i namjena (npr. *Lehr- u. Hilfsbücher für Künstler u. Amateure* = Nastavne i referentne knjige za umjetnike i amatere).

2.9. Popisi knjiga Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. Podružnica Osijek

Hrvatski štamparski zavod d. d. Podružnica Osijek (1918. – 1926.) nastao je spajanjem tiskare i knjižare Julija Pfeiffera i knjižare Radoslava Bačića 1918. godine (Malbaša 1978: 54). U Muzeju grada Osijeka sačuvana su dva prodajna kataloga iz 1922./1923. godine gotovo identičnog sadržaja, s tim da je drugi objavljen kao božićni katalog s prigodnim cijenama. Ponuda je podijeljena na 27 rubrika, a unutar toga naslovi su nizani abecedno.

Tablica 9. Klasifikacijska struktura Popisa knjiga Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. Podružnica Osijek

Popis knjiga Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. Podružnica Osijek, 1922./1923.
Beletristika
Adresari
Astronomija
Financijalna znanost
Gospodarstvo – kućanstvo
Kazališna djela
Književnost
Matematika
Mudroslovlje
Narodno gospodarstvo
Obrt i trgovina
Pedagogija
Pjesme
Jezikoslovlje
Politika
Povijest
Povijest glazbe
Prirodoslovlje
Razno
Sociologija
Umjetnost i študije
Zemljopis i statistika
Zdravstvo i seksualna znanost
Životopisi
Nagradne školske knjige
Slikovnice
Muzikalije

Uz navedene rubrike, božićno izdanje ovog popisa prošireno je novim kategorijama: *Židovske knjige*, *Francuske knjige*, *Knjige za mladež*, *Tehnika*. Kategorija *Muzikalije* detaljnije je razrađena.

Kriteriji klasifikacije korišteni u ovom popisu jesu tema/sadržaj, oblik/vrsta djela i namjena.

3. Zaključak

Hrvatski su knjižari početkom 20. stoljeća imali iznimno bogatu ponudu knjiga, ali i uredskih, školskih i drugih potrepština. Popisi i katalozi knjiga bili su jedan od načina oglašavanja njihove ponude te manje-više jednostavan način komunikacije s kupcima koji su na taj način bili upoznati prvo sa samom ponudom i novitetima knjižare, a zatim s cijenama i načinima naručivanja i plaćanja. Kako bi svoju ponudu učinili što preglednijom, knjižari su se koristili različitim klasifikacijskim kriterijima i ponudu razvrstavali u kategorije.

U radu je istraživana knjižarska klasifikacija, prvo pregledom relevantne literature, a zatim sadržajnom analizom popisa i kataloga knjiga devet knjižara (Nakladna knjižara Jadran, Knjižara Morpurgo, Hrvatska knjižarnica u Zadru – Knjižarnica Vjekoslava Göszla, Zabavna biblioteka, Knjižara i papirnica Srećko Hofman, Antikvarijat Mirko Brayer, Knjižara L. Reich, Knjižara S. Kugli, Hrvatski štamparski zavod Osijek) iz šest hrvatskih gradova (Dubrovnik, Split, Zadar, Karlovac, Zagreb, Osijek). Utvrđeni su i kriteriji klasifikacije u svakom pojedinom popisu/katalogu, kao i neke specifičnosti pojedinih popisa/kataloga.

Kriteriji kojima su se istraživani knjižari koristili pri klasifikaciji bili su sljedeći: tema/sadržaj, oblik/vrsta djela, vrsta građe, žanr, jezik, namjena, nakladnički niz, izdavač, novost izdanja/vrijeme objave/nabave, specifični interesi kupaca, broj dostupnih knjiga (zadnji primjerci), pismo (ćirilica), autor (domaći, strani, imenovani). Redoslijed nizanja unutar pojedinih kategorija u većini je slučajeva abecedni, a zatim numerički ili redoslijedom objavljivanja (*Zabavna biblioteka*).

Iako su kriteriji klasifikacije unutar popisa/kataloga naizgled slični, detaljniji uvid pokazuje da su se kriteriji zapravo razlikovali ne samo od knjižara do knjižara nego i od popisa do popisa, ovisno o njihovoj namjeni. Naime u istraživanje su uključena i dva popisa knjiga posudbenih knjižnica pojedinih knjižara (Nakladne knjižare Jadran u Dubrovniku i Knjižare L. Reich u Karlovcu) u kojima način klasifikacije odudara od klasifikacije u ostalim popisima. Također treba posebno izdvojiti i Knjižaru S. Kugli koja je objavljivala specijalizirane cjenike/popise. Posebno su zanimljivi i popisi Nakladne knjižare Jadran iz Dubrovnika u kojima nema abecednog nizanja unutar kategorija, a pojedini naslovi istaknuti su u obliku oglasa sa sadržajem i preporukom.

Osim što govori o organizaciji knjižarske ponude, iz knjižarske klasifikacije može se iščitati i odnos knjižara (ili zahtjevi kupaca) prema određenim područjima koja su detaljnije razrađena. Ne smije se zanemariti ni redosljed pojavljivanja pojedinih kategorija unutar samog popisa. Za razliku od popisa/kataloga iz prethodnih razdoblja u kojima se kategorija Bogoslovlje/ Moralni spisi pojavljivala uvijek prva, u istraženim primjerima sve su češće na prvom mjestu u popisu ponuđeni romani, novele i pripovijetke, što mnogo govori o čitateljskim interesima u istraživanom razdoblju.⁹

Na odabir kriterija prema kojem će se knjižarska ponuda kategorizirati u popisima/ katalozima zasigurno su utjecali različiti čimbenici: sama ponuda knjižare, kulturna orijentacija vlasnika knjižare, povezanost s nakladnicima, zahtjevi tržišta i sl. Moguće je da su klasifikaciju preuzimali i od stranih knjižara pa ju prilagođavali svojim potrebama. Kako bi se utvrdili mogući uzroci klasifikacije svake pojedine knjižare, bilo bi potrebno istražiti šire kulturne, društvene, gospodarske i druge specifične okolnosti njihova djelovanja.

Izvori

Andrić, Nikola. *Zabavna biblioteka: bibliografija: katalog*. Priredila Ivana Mandić Hekman. Zagreb: Ex libris, 2007.

Jug, 1911, 3.

Katalog knjiga Knjižare Morpurgo Split <1912.??>

Katalog knjiga V. Morpurgo, 1901.

Katalog knjiga V. Morpurgo. < 1907.??>

Katalog knjiga. Knjižara Morpurgo Split <1914.??>

Katalog XXVII. hrvatskog (slavenskog) znanstvenog antikvarijata Mirko Breyer, Zagreb, 1914.

Popis knjiga Hrvatske knjižarnice u Zadru, 1903.

Popis knjiga Hrvatskog štamparskog zavoda d. d., Podružnica Osijek, 1922./1923.

Popis knjiga Knjižare i papirnice Srećko Hofman, 1925. Đ 1926.

Popis knjiga Knjižare Zabavne biblioteke, 1923.

Popis knjiga Nakladne knjižare „Jadran“, 1921.

Popis knjiga Posudbene biblioteke Nakladne knjižare „Jadran“, <s. a.>

Popis knjiga posudbene knjižnice Knjižare L. Reich, <s. a.>

⁹ Od 17 istraženih popisa, kategorija *Bogoslovlje/Moralni spisi* na prvom se mjestu pojavljuje u 6 primjera.

- Popis knjiga strane književnosti, Stj. Kugli, 1925.
- Popis knjiga vlastitog skladišta, Hrvatska Knjižarnica Vjekoslav Göszl, 1911.
- Popisi knjiga Nakladne knjižare „Jadran“, 1930.
- Popisi knjiga Nakladne knjižare „Jadran“, 1922.

Literatura

- Chartier, R. 1994. *The Order of Books. Readers, Authors and Libraries in Europe between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*. Stanford: Stanford University Press.
- Curwen, H. 2010. *A History of Booksellers: The Old and The New*. Cambridge: University press.
- Dular, F. 2000. *Knjigotrška ponudba na Kranjskem od 17. do začetka 19. stoletja: doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. <http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-OTSKOFCT>
- Hirc, D. 2009. „O zagrebačkim knjižarama i knjižarima“. U: *Iz povijesti hrvatskog knjižarstva*, ur. I. Berislav Vodopija i I. Mandić Hekman, str. 135 - 147. Zagreb: Ex libris.
- Jakić, T. 2009. „Knjižarstvo kod Hrvata“. U: *Iz povijesti hrvatskog knjižarstva*, ur. I. Berislav Vodopija i I. Mandić Hekman, str. 125 - 134. Zagreb: Ex libris.
- Klaić, V. 2009. „Knjižarstvo u Hrvata. Studija o izdavanju i širenju hrvatske knjige.“ U: *Iz povijesti hrvatskog knjižarstva*, ur. I. Berislav Vodopija i I. Mandić Hekman, str. 19 - 121. Zagreb: Ex libris.
- Malbaša, M. 1978. *Povijest tiskarstva u Slavoniji*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
- Matičević, I. ur. 2010. *Iz povijesti hrvatskog knjižarstva i nakladništva*. Zagreb: Exlibris.
- Netchine, E. 2010. „Bookseller’s catalogues in the collection of the Bibliothèque nationale de France (Paris): a scientific description of the Collection of ephemera.“ U *Summer School in the Study of Old Books: proceedings*, ur. M. Willer i M. Tomić. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Selwyn, P. E. 2000. *Everyday life in the German Book Trade: Friedrich Nicolai as bookseller and publisher in the age of enlightenment (1750-1810)*. Pennsylvania: State University Press.
- Stipčević, A. 1985. *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Stipčević, A. 2008. *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1835.) do danas*. Zagreb: Školska knjiga.

Tomić, M. „Knjižarski katalozi kao izvori za povijest knjige: primjer kataloga Novoselske knjižare u Zagrebu (1794. – 1825.)“, *Libellarium*, 1, 2(2008): 161 – 179.

Tingle, J. 2010. „Trade in French books“, *Libellarium*, 3, 2(2010); 135 – 152.

Summary

Bookseller`s Classification: Classification Examples and Criteria of Croatian Booksellers in Sales Catalogs and Book Lists from the Beginning of the 20th Century

The aim of the paper is to conduct research on the classification of Croatian bookstores from the beginning of the 20th century. By content analysis of the 17 sales lists/catalogs of books from Dubrovnik, Split, Zadar, Karlovac, Zagreb and Osijek, the classification structure has been reconstructed, and the criteria according to which the booksellers offerings have been classified in the early 20th century have been determined.

Conducting of the analysis established the following criteria of the bookstore classification: topic/content, form/type of work, type of corpus, genre, language, purpose, publishing series, publisher, time of publication (*new edition*), time of publication/purchase, customer`s specific interests, number, letter and author. Order of enumeration within specific categories is mostly alphabetic, numeric or according to order of publication.

Unlike the library classification and classification systems in general, the problematics of bookstore classification is not very present in the current existing sources. Research studies that focus on the history of bookselling, even if they reveal ways of classification of booksellers offers remain on a descriptive level without any deeper analysis of the criteria or possible reasons of such classification. Therefore, the contribution of the paper is a detailed analysis of a larger pattern of bookstore sales catalogs, and also an attempt of illuminating the criteria and reasons of creating a system of bookstore classification in the defined historical, spatial and time context.

KEYWORDS: bookseller`s classification, bookstore sales catalogs, Booksellers “Jadran”, Booksellers “Morpurgo”, Croatian Bookshop in Zadar, Bookshop of Vjekoslav Göszl, Bookshop “Zabavna biblioteka”, Bookshop and Stationery “Srećko Hofman”, Antique Shop “Mirko Brayer”, Bookshop “L. Reich”, Bookshop “S. Kugli”, Croatian Press Bureau Inc., Osijek Branch.